

VIES D'APROXIMACIÓ AL FENOMEN NO EXCLUSIVAMENT VUITCENTISTA DELS *INDIANOS**

Joan Callejón Cabrera

Potser podria resultar interessant la confecció d'un vocabulari bàsic, que fes referència a l'univers sorprenent dels "indianos". Podria ser un intent d'ordenació dels mots i dels conceptes, que –instituibles i reiteratius– possessin de manifest els durs condicionants de l'abreviada gent del tot o res, que des de les costes del Garraf navegaren –durant cent vint anys (1778/1898)– el nou món transoceànic amb la llicència reial a la butxaca de poder comerciar amb garantida llibertat.

D'entrada hi constarien els mots d'una immediatesa indefugible: mar Mediterrània, mar Atlàntica o de les tenebres, llondros de poqueta cosa, barques grosses tan sols de nom, bergantins, ormejos, terra incògnita a l'altra riba llunyana, temps desmesurat, destí obscur, llamps i torbonades, naufragis blaus, horitzons insuperables, perills de tota mena.

El romanço de Jaume Arnella en deixa constància en significatives estrofes:

Us contaré quatre coses
dels molts que varen marxar
a Amèrica a fer fortuna,
i dels pocs que van tornar.
Que amb gran coratge afrontaren
tots el contratemps marins
amb fragates, sageties,
paquebots i bergantins.
Els perills del llarg viatge:
les tempestes i els assalts
dels corsaris i de moros,
si és que no queien malalts.

Aquest referenciat vocabulari bàsic, però, és o seria només un precipitat indicatiu de la difícil història. Perquè, precisament, la història d'aquesta magna aventura ultramarina porta mullats –i negats– la major part dels papers pertinents. Cada individu és pràcticament la repetició de tota l'aventura del conjunt sense detallada i específica crònica. Els individus lluitaven dins d'una paorosa

* Text de la intervenció de Joan Callejón Cabrera a EL GARRAF I AMÈRICA. UNA COMMEMORACIÓ. ACTE PLÀSTIC-LITERARI, celebrat a Sitges en el Saló d'Or Palau Marcicel, el dissabte 12 d'abril de 1997 a les 7 de la tarda, amb els següents participants: PERE BRULL CARRERAS, JOAN CALLEJÓN CABRERA, XAVIER GARCÍA PUJADES, DAVID JOU I ANDREU, XAVIER MIRET, VINYET PANYELLA, FRANCESC X. PUIG ROVIRA, ALBERT TUBAU. Moderadora, ROSANNA LLUCH.

solitud, formaven baules deslligades d'una realitat o d'un projecte excessiu i desmanegat per la vastitud del cel, del temps, de la mar, dels espais continentals. Els individus o els petits grups d'individus –perduts en les distàncies- no portaven notaris que poguessin donar raó fidedigna de tots i cada un dels avatars endurats. Els fets consumats -de signe positiu o de signe negatiu- havien de resultar inevitablement remoreig deduït, càbales de lògica a posteriori, suposicions sense coneixement de primeríssima mà.

És necessari, naturalment, que els historiadors continuïn la seva feina de recerca de dates i de dades diverses: que ens diguin el nom de les naus i el dels enrolats, que esbrinin calendaris i durada de periples, que relatin -si poden- la magnitud dels temporals i les pèrdues de mercaderies estibades, que facin estadística dels triomfadors i dels seus guanys, que ressegueixin els llibres tridentins dels arxius de les parròquies d'una i altra banda de la mar, que facin menció del lucre tant en l'àmbit dels negocis nets com en la negra cavorca dels negocis bruts. S'aproximaran, evidentment, cada vegada més al recompte d'isolades circumstàncies, culminacions i desenllaços, però sempre quedaran lluny de la definitiva i real asseveració i interpretació dels fets substancials.

Qui, per exemple, coneix les dimensions de la por i de l'angoixa que colpejaven les interioritats dels protagonistes? Qui, per exemple, pot descriure la incertesa i el desempar i el desesper que invadien els espais mentals dels protagonistes? Quin psicòleg, per exemple, pot calibrar la força i la incidència del caòtic món de l'ambició, de la cobdícia i de l'audàcia dels protagonistes?

El motor de l'aventura d'aquesta gent era possiblement -de forma insospitada- d'una categoria superior als postulats economicistes o d'estructuralisme material de la "història" concreta. L'aventura d'aquesta gent no perdia de vista -encara que ben inconscientment- els paradigmes mítics, per exemple, d'un Jàson, d'un Paris, d'un Ulisses. Tot constituïa el mateix: o reconquerir el símbol sagrat del toisó d'or com una penyora de valor idealista, o conquerir l'enigma d'una bellesa suprema amb un somni de daurada consumació, o recuperar una pàtria salvant-la i deslliurant-la d'intimidacions i de flagells.

Aquí hi cabria un altre vocabulari bàsic de mots gairebé indesxifrables si no s'apuntalessin dins la incontrovertible jerarquia dels mites: somni, utopia, nou paradís terrenal, destí -individual i col·lectiu- salvació -personal i comunitària-, justa dominació, fertilitat i abundor, pletòrica bellesa, llibertat absoluta, suficiència plena.

El fenomen de l'aventura ultramarina, des de 1778 al 1898, de la gent aquesta nostra riba catalana no és altra cosa que la realització d'un somni de revolta -latent des de sempre en les zones subconscients de l'ésser humà-, que, tot d'una, capacita un país costaner per a afrontar, amb generositat i valentia, tots els treballs dels herois i els capitostots de la més llunyana antiguitat.

Ara, en aquest moment de saló d'or de palau sitgetà, s'intenta -en bona hora- mobilitzar la memòria de la mítica gesta existencial d'uns avantpassats conterrànies, tot celebrant la continuació de la nostra vinculació espiritual amb ells i tot endevinant que llur inspiració ens resulta sorprenent i tothora estimulant.

El lament -tantes vegades interpretat i utilitzat en sentit pejoratiu- d'un llangorós negre americà no fóra altra cosa, en definitiva, que la constatació d'un mític i preminent esperit de laboriositat, que -comptat i debatut- faria admirable el tarannà col·lectiu d'un poble que lluita per la possessió d'una llibertat alhora total i definitiva.

L'esmentat plany somiqueja de semblant manera:

En el fondo de un barranco
canta un negro con afán:
Ay, madre, quien fuera blanco,
aunque fuera catalán.

El darrer vers hauria d'interpretar-se, doncs, amb la seguida i necessària ampliació: Aunque trabajar hubiere / tanto como un catalán.

Finalment -en un somni momentàniament irrealitzable- podríem acostar-nos al cor de l'aventura transoceànica de referència, maldant per convertir-la en una magna, múltiple i agosarada realitat plàstica. A la gran plaça vilanovina del Trajo de Garbí podria ben bé fer-se la representació -al·legòrica i formal- del fenomen "indiano" de tot el Garraf, concentrant -en una sincronia temporal- totes les figures ultranceres dels episodis d'anada i tornada des de tots els punts del Penedès Marítim fins a la terra ferma de les daurades Antilles o del Nou Continent.

Existeix encara, dispersa, tota l'energia espiritual de les dones i els homes d'arreu i de tot temps. En el punt de màxima maduració de les generacions es posarà en marxa -sense el concurs de màquines de tecnologia punta- la projecció i l'ordenació dels hiper-i-sub-estrats de les consciències en espontànies i autèntiques imatges individuals i multitudinàries. Podrà visualitzar-se, dins d'espais de grans dimensions, la gran epopeia dels "indianos" amb una riquesa impressionant de tècniques i formulacions artístiques universals. Per exemple: en els relleus d'un fris clàssic, en un mural d'inspiració mexicana, en un tapís medieval o renaixentista, en un retaule barroc, en un collage picassià, en una composició abstracta i brutal a l'estil d'un Jackson Pollock, en una obra de realisme màgic amb la signatura de l'Armand. Segur que els artistes hi sabran representar el negre i pregon remoreig de les aigües atlàntiques, l'astorament dels cossos xocant en lluita inexplicable, el silenci dels ulls i dels cors, la gosadia dels gestos absurds, la penetrant invasió dels sentits, els colors vius del desig i els moradencs de la por, l'urc dels vaixells, la ferotgia dels assaltants. Hi seran totes les impressionants i identificables imatges de la realitat indefugible per al dia reservat de la gran admiració. Seria o serà, en definitiva, tot l'àmbit

recuperat de les etapes consecutives de la humanitat amb les parcel·les - caotitzades, potser- del mite, de la raó, de la desraó, de la delicadesa dels esperits, de la brutalitat del cossos. El Garraf amb els seus homes i les seves dones, naturalment; l'Amèrica amb les seves dones i els seus homes, per descomptat.

Exercici aquest -sense més dilació- per part meva, d'intentar buscar i trobar un lloc i una interpretació d'un fenomen històric relativament proper - Garraf i Amèrica-, per la via a) de l'evocació dels elements populars i del respecte per aquells que vocacionalment s'atreveixen a mostrar-nos les lliçons de la gran mestra de la vida, per la via b) del dinamisme del mite -font d'identificació i de coneixement- que es fa present quan vol i a on vol, i per la via c) de la consideració gairebé sagrada de l'art que no és altra cosa que la força expansiva i explosiva d'una expressió universal que ens agermana.

Voldria enllestir la meva participació -que agreixo i per la qual demano indulgència- en aquest Acte plàstic-literari/Garraf i Amèrica/Una Commemoració amb la lectura d'altres dues delicioses quartetes de Jaume Arnella:

El fet dels Americanos
a la comarca és present;
esbrinar-lo és conèixer
tant la història com la gent.
Palmeres, figues de moro,
atzavares tropicals,
tan familiars ja ens resulten
que semblen d'aquests verals.

I punt d'arrodoniment definitivament final: Navigare necesse, vivere non necesse. Paraules de l'antiga saviesa (Plutarc, Pompeu 50), que semblen pertinents en relació amb la llunyana remor de veus dels qui protagonitzaren - amb diversa sort, naturalment- el periple ultramarí Garraf-Amèrica, que ara intentem commemorar.

Cal recordar, alhora, que aquests mots constituïren la divisa de les pròsperes ciutats hanseàtiques de durant els segles (XII-XV) de la baixa Edat Mitjana: Navegar és necessari, malviure o viure vegetant no és necessari.

Vilanova i la Geltrú, cinc i dotze d'abril de 1997.